

PARAMENTE EA NAHA EA LESOTHO
POLELO EA LIKHAKANYO TSA LICHELETE TSA SELEMO
SE TLANG (2021/22) PARAMENTENG EA NAHA EA
LESOTHO

*“Ho amohela boemo ba morao-rao ho re thusa ho hlasimolla
boemo ba Moruo”*

KA

MOHLOMPHEHI THABO SOPHONEA, MP

LEKALA LA LICHELETE

MASERU, LESOTHO

17 HLAKOLA 2021

1. Likhakanyo tsa selemo sena se tlang li entsoe nakong e thata eo seoa sa COVID-19 se hlasetseng lefatse, mme Lesotho ha se mokhelo. Seoa sena se tlo ba le rona nako e telele mme re tlameha ho fetoha le liphetoho re sebeletse ho nyolla muruo oa naha le ka hara nako eena ea tlokotsi.
2. Taba ena ea COVID-19 e amme maphelo a mangata le moruo oa lefatse ka bophara. E kaba batho ba 109 million ka kakaretso lefatseng ba ileng ba angoa ke lefu lena, ha Lesotho re bile le batho ba 9000 ba ileng ba tsoaetsoa, ha batho ba 200 bona ba lahlehetsoe ke bophelo mme re isa matseliso ho malapa a lahlehetsoeng ke beng ka bona.
3. Koluoa ena ha e ea ama maphelo feela, empa le meruo ea linaha moo theko le thekisetano pakeng tsa linaha e ileng ea eba le bothata. Taba tsena li entse hore batho ba bangata ba lahleheloe ke mesebetsi ea bona.
4. Meruo ea linaha e shebahala e tlo lieha ho hola selemong se tlang sa licheleteng papisong le selemong se fetileng sa 2019/20. Moruo oa rona le ona o tlo putlama empa o nyolonyolohe hanyane lilemong tse peli tse tlang. Temo, limaene, lihlahisoa le mesebetsi e meholo ke tsona tse tlo thusa kholong ea moruo. Taba ea ho fumana ente ea COVID-19 e tla thusa ho fokotsa sekhahla sa ts'oaetso mme hoo ho tla thusa kholong ea moruo kaha linaha li tla bula maliboho mme khoebisano e tsamaee hantle, ntle le ts'itiso ea letho.
5. Sekhahla sa theko (infoleishene) se hakanyetsoa ho linoko tse 'ne lekholong, mme se shebahala se tla be se tsoana le sa Afrika Boroa, taba ena e bakuo ke ho nyoloha hoa theko ea lijo, lino le liphahlo.

6. Ho shebahala chelete e kenang ka mokotleng e tlo fokotseha ka lebaka la litlamorao tse tlišoang ke seoa sena sa COVID-19 mebarakeng. Ho shebahetse chelete ea lithuso e nyoloha haholo selemong sena ka lebaka la lithuso tseo 'Musō o neng o lietsa ho leka ho fokotsa tlala e bakueng ke seoa sena. Taba ena e ile ea fokolisa litsebeletso tse ling tse neng li reruoe tsa ntlafatso ka ho nka chelete tsa teng hore Basotho ba thusoe khahlanong le seoa sena sa COVID-19.

LITHUSO KHAHLANONG LE COVID-19

7. Naha ea Lesotho joalo ka linaha tse ling tse ileng tsa angoa ke seoa sa COVID-19 bophelong le moruong, 'Musō o ile oa leka ho thusa ho tla ka moralo o ka thusang nakong eo ho neng ho le thata haholo.

8. Ho ile hoa behelloa chelete ka thoko ho reka thepa e sebelisoang ho itseretse khahlanong le lefu lena. Basebeletsi ba bophelo ba ile ba fuoa kekeletso ka chelete ka holimo ho mekholo ea bona ea khoeli le khoeli e le mokhoa oa ho ananela kotsi ea seoa sena kaha ba sebetsana le bakuli ba tsoeroeng ke lefu lena ka kotloloho.

9. 'Musō le bafani ho tsoa linaheng tse fapaneng ba ile ba thusetsa ka thepa le lisebelisoa khahlanong le lefu lena. Kaha ho loants'a lefu lena ho ne ho hloka hahala moea oa phefumoloho (oxygen) o mongata, ho ile hoa buloa setsi se etsang moea oona seterekeng sa Maseru.

10. Ho fihlela ha joale, `Musu o se o fane ka M1.3 million ho thusa likhoebo tse nyane ka ho patala libaka tsa khoebo nakong eo ho neng ho koaletsoe litsebeletso ka hare ho naha.
11. `Musu o boetse oa khahlametsa ka ho khothaletsa hore lekhetho le tle le pataloe ha morao hofeta ka moo ho ntseng ho etsahala selemo le selemo.
12. Ho boetsoe hoa fanoa ka M350 million ho Setsi sa ntlafatso ea likhoebo tse kholo (LNDC) e le ho fana ka tsireletso mekolotong eo likhoebo tse kholo li tla e nka ele ho fokotsa boima boo likhoebo tsena li sentse li na le bona ka baka la seoa sa COVID-19.
13. Banka e kholo ea Lesotho (CBL) e ile ea nyehlisa lipehelo tseo e li fang libanka ha li kalima chelete hore le tsona li fe bakalimi ba tsona likhoeli tse tharo ho iphumana, haholo bao seoa sena se neng se ba amme joalo ka likhoebo.
14. Naha ea Lesotho e ile ea fumana chelete e kalo ka \$7.5 million ho tsoa ho Banka e Kholo ea Lefatse, ha \$49.1 million eona e tsoa ho Setsi sa lefatse sa ntlafatso ea moruo (IMF). Linaha tse kopaneng tsa Europa le Ntlo ea boemeli ba America li fane ka 5.5 EURO le \$36.9million ka ho latellana. Kaofela lichelete tsena e ne e le ho thusa khahlanong le toants'o ea COVID-19.

KENTELO KHAHLANONG LE COVID-19

15. Lesotho joalo ka setho sa COVAX, e leng lenaneo la machaba le thusetsang ho fumana kentelo ea seoa sa COVID 19, le tlo kena ka hare ho lenane le tlo fumana ente ea COVID-19. Ente eeo re tlo e fumana e tlo theoloa litjeo mme e tlo lekana bonyane karolo ea mashome a mabeli lekholong ea Sechaba sa Basotho. 'Muso o sontso o entse meralo ea tsebeliso ea ente le ho e aba sechabeng. 'Muso o boetse o ntse o itukisesa theko ea ente e tlaanela Sechaba ka kakaretso 'moho le COVAX.

TSEBELISO EA CHELETE EA SELEMO SA 2020/21

16. Ts'ebeliso ea lichelete selemong sa 2020/21 e ile ea qetella e sa sebetsa ho tsohle tseo li neng li reruoe ka lebaka la seoa sa COVID-19. Kakaretso ea likhakanyo tsa selemo sa 2020/21 ene le M23.8 billion e kentse M18.1 ea chelete ea letsatsi le tsatsi le M5.6 billion ea mesebetsi e meholo le ntlafatso.

17. Lekenno la chelete ea 'Muso le ile la fokotseha ka libillion tse peli nakong eo seoa sena sa COVID-19 se neng se hlasela lefatse. Taba eno e ile ea etsa hore meroro e meng ea 'Muso e emise ha nyane. Hape ho ile hoa nkuoa chelete e kalo ka M1.2 billion Makaleng a 'Muso e le ho thusetsa toantsong le lefu la COVID-19.

18. Taba tsena kaofela li ile tsa etsa hore mesebetsi e meholo eo e neng e reruoe e emise, haholo mesebetsi eo e neng e reretsoe ho qaloa selemong sona sena sa lichelete.

TLHASIMOLOHO EA MORUO

19. E se e le nako joale moruo oa naha o sa sebetse hantle, mme re le naha re tlameha ho shebela pele hore na re etsa meralo efeng ho hlasimolla boemo bo teng.
20. `Musu o tla shebana le ho sebetsana le taba tsa COVID-19 ka matla ho fokotsa boemo ba tsoaetso tse ncha le ho etsa bonnete ba hore kentelo ea COVID-19 e ea etsahala.
21. Taba ea tlhokahalo ea mesebetsi ke boemo bo ts'oentseng 'musu nako e telele, botla fihleloa fela ka ho tsitsisa boemo ba moruo le ho fana ka monyetla ho batseteli ba bacha e le ho nyolla moruo.
22. `Musu o tlo shebana le ho isa chelete tabeng tsa botseteli le mesebetsi e meholo e le ho leka ho loants`a boemo ba moruo bo bakuoeng ke seoa sa COVID-19.
23. Litaba tse hlakileng ka hare ho moralo ea naha oa ntlafatso (NSDP II) moo e buoang ka tlhahiso ea mesebetsi le ho nyolloa hoa moruo li tlameha ho ba ka pele-pele. Ho fihlela tsena, `Musu o tlo sheba melao le melaoana e tsamaisang taba tsa botseteli, mme ba hlokomele batseteli le ho shebisisa likhothaletso tsa botseteli pele re li amohela, esere ra iphumana re amohetse bahanyapetsi.
24. Ho tla shebuoa haholo-holo mafapheng a temo, mesebetsi e meholo, bohahlauli le li merafo.

LIKHAKANYO TSA MAFAPHA

PHAHAMISO EA BOTSETELI

25. `Musu o fane ka M1.7 billion ho thusa tabeng tsa moruo oa naha o tetemang. O tla etsa tsena ka tse latelang:
26. Ho lokisa melao e le ho batalatsa mabala bakeng la botseteli ba li rashoa.
27. Ka lebaka la phethoho ea leholimo, lefapha la temo se le shebane haholo le ho thusa lihoai ho eelloa boemo ba phetoho ea leholimo le hore na ba ka lema joang boemong bona hape le hore ba lemele ho rekisa hore moruo oa naha o tlo hole. Lihoai li ntse li thusoa ho fokoletsoa litjeo tsa lipeo me ho so kenoe le tabeng ea ho khahlametsa lihoai lijong tsa liphoofole.
28. Lefapha la bosebetsi lona le thusa basebetsi ba felletsoeng ke mesebetsi hore na ba ka boloka chelete tsa bona joang le ho ipulela likhoebo joang.
29. Bahoebi ba na le monyetla oa ho ngolisa le ho nchafatsa mangolo a likhoebo tsa bona ba sebelisa marangrang, me taba ena e ba thusa ka ho ba fokoletsa nako ea ho ea likantorong tsa lekala la khoebo le mesetsi e meholo e le ho ipaballa khahlanong le lefu la COVID-19.
30. Ho feta mona ho kenoe litumellanong le naha ea America ka ho eketsa mefuta ea thepa e romelloang teng. Ho boetse ho na le tumellano ea ho batalatsa mabala a khoebisano linaheng tsa Africa e bitsoang AfCFTA.

NTLAFATSO EA MESEBETSI E MEHOLO

31. Hore naha e be le moruo o matlafetseng, e hloka ho tsetela litseleng, marokhong, motlakaseng, metsing le lipalanyoeng. `Musu o abile chelete e kalo ka M3.7 billion ho thusetsa lefapheng lena.
32. litsela tsa Marakabei-Monontsa le Mpiti-Sehlabathebe li ntse li tsoela pele hantle 'me li hirile Basotho ba makholo a mahlano. Marokho a ntse a ahoa, 'me ho lebeletsoe hore ho tla ahoa a robeli selemong se tlang sa lichelete.
33. `Musu ka lefapha la lipalangoang o theile setsi sa bosebeletsi ba ngoliso ea makoloi (one stop business facilitation centre) moo tsebetso eohle e amanang le taba tsa ho ngolisa koloi le ho fumana lengolo la ho qhoba koloi li fumanehang sebakeng se le seng.
34. `Musu o ntso tsoelapele ho thusa Basotho ka ho ba kenyetsa metsi le ho ba fa metsi a hloekileng. Ho tlo kenyoa metsi libakeng tse fapaneng ka hare ho setereke sa Maseru le literekeng tse ling joaloka Leribe le Butha-Buthe.
35. Morero oa bobeli oa metsi a lihlabane o qalile mme o so hirile Basotho ba makholo a robong le mashome a mahlano (950). Morero ona o lebeletsoe hore o tla thusetsa haholo tabeng ea ho nyolla moruo oa naha.
36. Lefapha la motlakase le lona le qalile morero o moholo oa ho fepela motlakase ka letsatsi setereng sa Mafeteng motseng oa Ha Ramarothole

(Ramarothole Solar Electricity Generation). Morero ona o lebeletsoe ho hlahisa mesebetsi e mengata haholo molemong oa Basotho.

BOPHELO Le NTS'ETSO PELE EA SECHABA

37. Bophelo le ntsetso pele ea sechaba li bohlokoa moruong oa naha le ho ntsetsapele naha. Lefapha lena le abetsoe M6.9 billion ho le thusa ho etsa mesebetsi ea lona.

38. COVID-19 e ame lefapha la bophelo haholo le ne sentse le na le mafu ao lentseng le loantsana le oona joalo ka mofetse le koatsi ea bosolla hlapi. Ho loantsana le HIV/AIDS ho so kentsoe tsebetsong lipilisi tse ncha tse ntlafetseng ho loants'ana le lefu lena.

39. Ho loantsa taba mofetse o bonahalang o nka maphelo a sechaba ka bongata, `muso o senyeheloa ke chelete e ngata ho isa batho naheng tse ling joalo ka India le Afrika Boroa; lekala la Bophelo le tlo qalella ho aha setsi sa phekolo ea mofets' e mme ha joale ho so na le tsebetso ea ho chesa mofets'e e ntseng e etsoa setsing sa Sankatana.

PUSO, KANETSO EA TOKA LE TSIRELETSO

40. Naha ea Lesotho hammoho le Sechaba sa eona ho kenyelletsa le batseteli, ba hloka ts'ireletso le botsitso. Mafapha a na a abetsoe M2.4 billion.

41. Lefapha la sesole le thusitse haholo toantsong ea COVID-19 le ho sireletsa Sechaba libakeng tseo metebo ea sesole e neng e hlonngoe ho tsona.
42. `Musu o tla tsoelapele ho bona hore sesole le mautloela li tliša tsireletso ka hare le ka ntle ho naha ea Lesotho le ho bona hore lipehelo tsa COVID-19 lia lateloa. Ba tla ikamahanya le litumellano tsa bona le mafapha a mang a tsireletso a linaha tse ling. Lekala sa Seponesa le atlehile ho fumana litlohi tsa molao, tsa isoa makhotleng ba bang ba ahloloa. Ofisi ea Mohlomphi Tona Kholo le ea Sepolesa li ile tsa qala “operation restore hope” ‘me ba ile ba sebetsa ka kopanelo le mafapha a mang a tsireletso. Selemong se tlang sa lichelete ho tlo qaloa ho ahoa metebo ea sepolesa Sehong-hong, Semonkong, Mants’onyane, Thabana-Morena le Qacha`’s Nek.
43. Lefapha la toantso ea bobolu (DCEO) ka kopanelo le lekhotla le leholo la naha ba tla bula lekhotla le tlo sebetsana le linyeoe tsa bobolu feela. Hona ke ho leka ho akofisa linyeoe tsena tse nkileng nako e telele li sa sebetsoe ka lebaka la bongata ba linyeoe tse sebetsoang ke lekhotla le leholo la naha.
44. Kamora hore basebeletsi ba setsi sa naha sa tlhopho bocha (NRA) ba hiroe, `Musu oa Lesotho o tlo tsoelapele ho sebetsana le taba tsena selemong se tlang sa lichelete.
45. Ofisi ea litokelo tsa botho e tlo buloa`me e ipapisitse le “Paris Principles”. `Musu oa Lesotho o leboha bafani le batho bohle ba ileng ba nka karole katlehong ea hore e be leeto lena le fihletsoe.

Hore makhotla a sebetse hantle a tlameha ho ba le botsitso, sebaka se tsireletsehileng le bosebeletsi. Lekhotla la Tsifa-li-Mali le tlo buloa le basebetsi ba tlo sebetsa teng batlo hiroa selemong se tlang sa lichelete. Lefapha lena la makhotla sentse le itukisetsa ho haha lekhotla le leng le leholo Mohale`s Hoek. Le ka nako e thata ena ea COVID-19, makhotla a ntse tseba hore a sebetse le lekhotla le leholo la maipiletso le ile la khona ho etsa mosebetsi ka marang-rang.

46. Komisi e ikemetseng ea likhetho e ntse e tsoelapele ho itukisetsa likhetho tse akaretsang tsa naha empa ho hlokahala hoa likomishinara ho ile hoa etsa hore mesebetsi e meng eo ba neng ba sentse ba e qalile e emise. Melao e tlo lokisoa hore likhetho tsa puso ea libaka le likhetso tse akaretsang tsa naha li tsoarelloe mmoho e le ho qoba tsenyo ea lichelete. Chelete e kalo ka limillion tse lekholo le mashome a mararo a metso e ts'eletseng (M136 million) e beheletsoe ka thoko hore boitlhopho bo tsebe ho tsoela pele.

47. Ka hare ho naha ea Lesotho, bacha ba bonahala ba hloka mesebetsi haholo, boemo bona bo hlobaetsang 'Muso o bo nketse holimo haholo. Lilemong tse peli tse fetileng ho ile hoa thehoa letlole la bacha moo ba thusoang ho fumana boiphihlelo le likhoebo tse ka hare ho naha. Ho se ho thusitsoe bacha ba seketse, makholo a mabeli, le leshome (1210) ho bona ba mashome a ts'eletseng a metso e mene (64) ba se ba iphumanetse mesebetsi e meng ha ba leshome le metso e meraro ba se ba hiruo ke mafapha ao ba neng ba kentsoe ho ona. Taba ena ea koetliso ea bacha e tlo ekeletsoa le mafapheng a bophelo, tsireletso le thuto.

48. 'Musu o boetse o ntse o etsa boithuto ba ho leka ho thusa bacha bana hore ba tsebe mekhoa ea ho tsetela chelete le hore bacha ba be le lerato la naha ka mokhoa oa ho etsa likampo tsa koetliso.

49. Ho leka ho kopanya taba tsena tsa koetliso ea bacha ho ba thusa ho ba le litsebo ha ba fihla mesebetsing e meholo, 'Musu o entse lefapha le tlo li kopanya kaofela. Ho lebeletsoe hore e tlo ba bacha ba likete tse lekholo, mashome a tsèletseng a nang le metso e mene (164 000) ka lilemo tse tharo ba sebetsa khoeli the tsèletseng.

LIKHOTHALETSO KAPA MAANO A LIKHAKANYO TSA 2021/22

50. Likhothaletso tse ncha tsa lekeno la 'musu tsa lemo sa lichelete se tlang:

- Ho eketsoa hoa lekhetho la motlakase ka noko e le ngoe, ho tloha linokong tse robong ho ea ho tse leshome.
- Ho fokotsa lipusetso tse sa feleng tsa VAT ka lebaka la ho se lekanngoe letho ka thomello kantle ho naha.
- Phethahatso ea Molao oa lekhetho la Lihlahisoa tsa joala le koae, le tse ling.

51. 'Musu oa Lesotho o batla ho beha melaoana e tla thusa ho se lahleheloe ke chelete le hore e seke ea sebelisoa hampe. Tse ling tsa mehato e tlo nkuoa ke tse latelang:

- Mafapha a mangata a theiloeng ho tsamaisa litsi tsa ntlafatso tsa 'musu (projects) a tla koaloa ha li konteraka tsa bosebeletsi li fela.

- Melaoana e tsamaisang litaba tsa ho tlohela mosebetsi hoa nakoana ha mosebetsi oa `muso a fumane mosebetsi ka thoko ho `Muso e tla hlahlojoa.
- Meputso ea litsi tse ikemetseng tsa ‘muso e tla hlahlojoa bocha ka sepheo sa ho e beha maamong.
- Leano la Khiri la ‘Muso le tla ntlafatsoa hara tse ling, ho fokotsa sekhahla se phahameng sa meputso.
- Ho hlophisoa bocha ha boromuoa ba kantle ho naha ho tla phetheloa ka selemo sa lichelete sa 2021/22.
- Ho hlahlojoa hoa mokhoa ea lihlapiso ho tla phetheloa bakeng sa ho kenngoa ts'ebetsong selemong sa lichelete sa 2022/23.
- ‘Muso o tla kenya letsoho ho lekoliseng merero e ntseng e tsoela pele(ongoing projects) ka sepheo sa ho kenyeletsa merero e mecha ea matsete(new developmental projects) e tla matlafatsa kholo ea moruo le ho fokotsa thlokahalo ea mesebetsi.
- ‘Muso o tla amohela tsamaiso e se nang kheshe butle-butle bakeng sa pokello ea lekeno la ‘Muso ha mmoho le theko le thekisetano likhoebong le mabenkeleng; le tse ling.

QETELLO

52. Joalo ka ha ke ile ka cho qalong ea puo eaka hore likhakanyo tsena le maano, li entsoe tlasa mathata a maholo a moruo o ntseng o tetema. Re le naha re itlamme ho sebetsa ka thata ho leka ho nyolla moruo maemo a khutlele setloaeling.

53. E le ho sebeletsa ho theola sekhahla sa meputso ea bahlanka, Muso o tla khona feela keketso ea notch bakeng sa tefiso ea meputso ea bahlanka. Lilemong tse tlang phetoho ena le eona e se e tla ipapisa le ts'ebetso ea bahlanka.
54. Ha ke qetella ke kopa ho leboha mohlomphehi Tonakholo, Motlatsi oa Tonakholo e bile e le moetelepele oa komiti e sebetsanang le litaba tsa likhakanyo tsa lichelete, le bahlomphehi litho tsa komiti ka botataisi boo ba mphileng bona litabeng tsa likhakanyo tseo ke li behang kapele ho lona kajeno.
55. Ke leboha le metsoalle ea Lesotho ntlafatsong ha mmoho le mafapha a mang a ileng kenya letsoho 'muso o imetsoe toants'ong ea seoa sena sa COVID-19.
56. Ke leboha le lelapa laka ka ts'ebetso eo ba mphang eona thomong eena ea ka. Ke boetse ke leboha bahlanka ba lekala la lichelete ba thusitseng ho etsa mosebetsi oona o tsuileng matsoho.

KHOTSO PULA NALA!